

KSIĘGA PAMIĘCI

TRANSPORTY
POLAKÓW
Z WARSZAWY
DO KL AUSCHWITZ
1940-1944

Tom III

TOWARZYSTWO OPIEKI NAD OŚWIĘCIMIEM
PAŃSTWOWE MUZEUM AUSCHWITZ-BIRKENAU

WARSZAWA - OŚWIĘCIM 2000

Kobiety – transport z 25 sierpnia 1942 50 osób o numerach od 18253-18302

Dnia 25 sierpnia 1942 r. odszedł z Serbii (kobiecego oddziału Pawiaka) do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu pierwszy transport kobiet, liczący 50 osób. Oznaczono je numerami 18253-18302.

W transporcie tym przybyły m.in. członkinie organizacji konspiracyjnych, wśród nich: **Eugenia Szulc** (nr 18291) — członek ZWZ/AK, ps. „Wiktor”, **Maria Maniak** (nr 18279) — długoletnia działaczka „Wici” i Stronnictwa Ludowego członek Komendy Głównej Batalionów Chłopskich, aresztowana z prasą konspiracyjną oraz **Janina Dąbkowska** (nr 18256), **Irena Wójcik** (nr 18295), **Maria Jasińska** (nr 18267), **Halina Turkiewicz** (nr 18293) — Kasjerka Kasy Głównej Oddziału II w Komendzie Głównej AK (wyzwolona w Bergen-Belsen), **Anna Michalewska** (nr 18277) i **Anna Zahorska-Savitri** (pisarka, publicystka, poetka, żołnierz SZP-ZWZ-AK w dziale gospodarczym KG), aresztowane w dniu 28 maja 1942 r. wskutek „wsypy” w Biurze Finansów i Kontroli KG AK w sklepie Kazimierza Ganszera, pełniącym rolę punktu kontaktowego.

Drogę do Oświęcimia więźniarki odbyły w wagonie więziennym, doczeptionym do pociągu osobowego. Na miejsce przeznaczenia dotarły tego samego dnia około godziny 18.00. Z dworca kolejowego w Oświęcimiu, poprowadzono je do obozu w Brzezince, gdzie umieszczono je w saunie na odcinku B1a. Rano poddano je rutynowym czynnościom przyjęcia do obozu.

Po zarejestrowaniu więźniarki umieszczono w bloku nr 1, gdzie funkcję blokowej pełniła Stenia Starostka (Polka — więźniarka, która służyła z okrucieństwa, późniejsza Lagerälteste obozu kobiecego). Dopiero na drugi lub trzeci dzień więźniarki popędzono do obozu macierzystego (Stammlager), gdzie w pracowni fotograficznej obozowego Gestapo (Erkennungsdienst) wykonano im fotografie.

Na krótko przed przybyciem omawianego transportu oddział kobiecy został przebnieiony z obozu macierzystego do obozu w Brzezince. Nowo przybyłe więźniarki zastały w nim warunki urągające człowieczeństwu. Początkowo wykonywały prace porządkowe wokół bloków i pogłębiały rowy melioracyjne wokół obozu. Z biegiem czasu znalazły zatrudnienie w różnych komandach roboczych, np. W kuchni obozowej pracowały: **Irena Wójcik** i **Maria Maniak** (zatrudniona w późniejszym czasie przy budowie krematorium). W komandzie Unterkunft została zatrudniona **Wanda Kasperek** (nr 18272), w Bekleidungskammer — **Janina Michalczyk** (nr 18277), w stacji doświadczalnej w Rajsku pracowała **Eugenia Szulc** (nr 18291), natomiast **Kristine Szilagyi** (nr 18288) znalazła zatrudnienie jako palaczka w kotłowni mieszczącej się przy komorze dezynfekcyjnej w saunie na odcinku B1a.

Niektóre więźniarki, zatrudnione w komandach umożliwiających niesienie pomocy innym, wykorzystywały to. Była to forma ruchu oporu, który w obozie

kobiecym (w początkowym okresie jego istnienia) przejawiał się przede wszystkim akcjami samopomocy.

Wielką ofiarnością wyróżniły się: **Janina Michalczyk**, która „szmuglowała” żywność dla słabych i chorych koleżanek ratując je od śmierci głodowej, **Irena Wójcik** — po zatrudnieniu w Effektenkammer dostarczała koleżankom odzież, **Maria Maniak** — dzieliła się lekarstwami otrzymywanymi z obozu męskiego od lekarza-więźnia Władysława Deringa oraz wiadomościami „zza drutów”, które docierały do niej tą samą drogą. Olbrzymią pomoc świadczyły chorym więźniarki zatrudnione w szpitalu obozowym. Np. **dr Janina Węgierska** (nr 18296) z wielkim poświęceniem pomagała chorym, nie bacząc na szykany, na jakie się narażała. Jej wysiłek, ofiarność i bezinteresowność można określić jako jawny ruch oporu.

Jak wynika z zachowanych dokumentów, pewną ilość więźniarek przeniesiono do innych obozów: KL Ravensbrück, KL Bergen-Belsen i KL Flossenbürg. Wśród nich była działaczka ludowa **Maria Maniak**, która w dniu 25 kwietnia 1945 r. z transportem Szwedzkiego Czerwonego Krzyża wyjechała do Szwecji. Do kraju wróciła w listopadzie tegoż roku. Pełniła wiele odpowiedzialnych funkcji społecznych (w ZMW RP Wici, ZSL) i zawodowych (LSW, Instytut Historii PAN).

Prawie połowa kobiet przybyłych tym transportem zginęła w obozie. Wśród nich były m.in.: wspomniana pisarka **Anna Zahorska-Savitri** (data śmierci nieustalona) i **Danuta Terlikowska** (nr 18294), którą aresztowano w Warszawie, na Żoliborzu podczas konserwacji broni. Do obozu przybyła z wyrokiem śmierci. W dniu 28 października 1942 roku zabrano ją ze szpitala obozowego w Brzezince (blok 24) do obozu macierzystego, gdzie została zabita dosercowym zastrzykiem fenolu.

Więźniarki, które uniknęły śmierci w KL Auschwitz, zostały w styczniu 1945 roku ewakuowane do obozów w głąb Trzeciej Rzeszy. Niektóre podjęły próbę ucieczki z trasy ewakuacyjnej. Na przykład w okolicy Wodzisławia uciekła **Wanda Kasperek** (razem z Marią Sowiar i Seweryną Szmaglewską, która opisała przebieg tej ucieczki w książce *Zapowiada się piękny dzień*). W tej samej miejscowości zbiegły również dwie inne nieznanne z nazwiska więźniarki z tegoż transportu.

Dorota Nycz

O Ś W I A D O Z E N I E

Niniejszy podpisany Głowacki Czesław w obecności protokołującej - Marii Jesiarskiej - oświadczył, co następuje:

Nazywam się Głowacki Czesław, syn Bronisława i Leokadii, ur. 20 VII 1918 r. w Toruniu, nr oświęcimski 4661. Pracowałem w obozie macierzystym Oświęcim jako leichtenrigger.

Dokładnej daty tego wypadku nie pamiętam, było to jednak lata 1942 r. Pewnego dnia po południu, przed apolem wieczornym przyjechała do Oświęcimia I na Krankenbau, gdzie pracowałem jak zwykle, karetka sanitarna. Przywiozła ona z Birkenau dwie kobiety: Niemkę oraz znajomą mi osobiście Danutę Terlikowską, Polkę. Zapoznał nas Geniek Obojski / o ile dobrze pamiętam, nr 166; nieco później stracony/. Nazwisko Niemki będzie zapewne pamiętać Stanisław Kłodziński.

Obie kobiety wprowadzono do nas, na 28 blok, i do małej sali operacyjnej. Wprowadził je Klehr i gdzieś na chwilę odszedł. Obaj z Genkiem Obojskim podeszliśmy do ołna i rozmawialiśmy z Terlikowską. Przeczuwała ona, co się stanie, gdyż prosiła nas, byśmy zawiadomili rodzinę, jaką śmiercią zginęła. Staraliśmy się ją uspokoić, choć wiedzieliśmy, co nastąpi. Powrócił Klehr /możliwe, że chodził po fenol/. Rozkazał Terlikowskiej usiąść na krześle. My obaj cofnęliśmy się od ołna i stanęliśmy koło Leichenhalle. Wdzieliśmy przez ołno, że obie kobiety otrzymały zastrzyk śmiertelny fenolu do serca, w pierw Terlikowska, potem Niemka. Wtedy zawołał nas blokowy tego bloku Stessel, wynieśliśmy Terlikowską na noszach do sanitarki, potem Niemkę. SDG z sanitarki bardzo się spieszył i poganiał nas. Sanitarka zaraz odjechała w kierunku Birkenau. Zdaje się, że obie kobiety liczone jeszcze tego wieczoru przy apelu w stanie obozu, i dlatego SDG spieszył się z odwiezieniem zwłok.

Prawdziwość danych o śmierci Danuty Terlikowskiej własnoręcznie podpisem stwierdzam.

/ dr Czesław Głowacki /

Protokołowała:

Maria Jezierska
Maria Jezierska

Niniejsze oświadczenie spisano 13IV 1961 r. w Warszawie.

/Uwaga: stanowi ono uzupełnienie pracy Haliny Fronczak i Marii Jezierskiej "Pierwszy warszawski"/

Oświadczenie byłego więźnia Czesława Głowackiego na temat zamordowania Danuty Terlikowskiej.

Danuta Terlikowska, więźniarka nr 18294, zginęła 29.10.1942 r.

M

C

Nr. 38064/1942

556

Auschwitz, den 6. November 1942

Die Pflügerin Danuta Terlikowska

katholisch

wohaft Warschau, Mickiewiczastrasse Nr. 20

ist am 29. Oktober 1942 um 17 Uhr 00 Minuten

in Auschwitz, Kasernenstrasse verstorben.

Die Verstorbene war geboren am 10. März 1921

in Warschau

(Standesamt Nr.)

Vater: Stanislaw Terlikowska, zuletzt wohhaft in Warschau

Mutter: Wanda Terlikowska geborene Januszewicz, wohhaft in Warschau

Die Verstorbene war nicht verheiratet

Eingetragen auf mündliche schriftliche Anzeige des Arztes Doktor der Medizin Vetter in Auschwitz vom 29. Oktober 1942

Die Krankengeschichte

Vorgetesen, genehmigt und unterschrieben

Die Übereinstimmung mit dem Erstabuch wird beglaubigt.

Auschwitz, den 6. 11. 1942

Der Standesbeamte
in VertretungDer Standesbeamte
in Vertretung
Quakernick

Todesursache: Pneumonie

Eheschließung des Verstorbenen am in

(Standesamt Nr.)

Irena Fiedorowicz, więźniarka nr 18258, zginęła w 1942 r. w wieku 33 lat.

Antonina Froelich (Fraelick), więźniarka nr 18260, zginęła w 1943 r.

Maria Grzesiowa, więźniarka nr 18262, zginęła w 1942 r. w wieku 48 lat.

Zofia Janota, więźniarka nr 18266, zginęła w 1943 r.

Janina Kamińska, więźniarka nr 18268, zginęła w 1942 r.

Maria Mac (Matz), więźniarka nr 18276, zginęła w 1942 r. w wieku 44 lat.

Maria Maniak, więźniarka nr 18279, nauczycielka, działaczka ludowa, przeżyła wojnę.

Izabela Mańkowska, więźniarka nr 18280, zginęła w 1942 r.

Jadwiga Markowska (Marek), więźniarka nr 18281, zginęła w 1942 r.

Jadwiga Nowakowska, więźniarka nr 18282, zginęła w 1942 r.

Wiktoria Ochowiec, więźniarka nr 18284, zginęła w 1943 r. w wieku 49 lat.

Schönaich (Schoeneich), więźniarka nr 18287, zginęła w 1942 r. w wieku 35 lat.

Barbara Szayer, więźniarka nr 18290, zginęła w 1942 r.

Adela Szemplińska, więźniarka nr 18292, zginęła w 1942 r. w wieku 63 lat.

Janina Węgierska, więźniarka nr 18296, lekarz. Z narażeniem życia nosiła pomoc chorym więźniarkom. Wyzwolona w KL Ravensbrück.

Pelagia Walkowska, więźniarka nr 18298, zginęła w 1942 r. w wieku 38 lat.

Janina Weber, więźniarka nr 18299, zginęła w 1942 r. w wieku 44 lat.

Wanda Zabielska, więźniarka nr 18302, zginęła w 1942 r.

**Kobiety – transport z 25 sierpnia 1942 roku
18253 - 18302**

Numer	Nazwisko i imię	Data urodzenia	Miejsce urodzenia	N.	Zawód	Dalsze losy
18253	Adamczyk Regina	7.9.1919	Kamień Pleb.	P		przen. 1944 do Ra
18254	Biernacka Wincentyna	14.1.1920	Grodno	P		ewak. do Be-B, wyzw.
18255	Czyrko Janina ?			P		† 1942 w Au
18256	Dąbkowska Janina	24.11.1908	Warszawa	P		ewak. do Be-B, przeż.
18257	Dybowska Izabela	15.8.1899	Kijów	P		† 14.10.1942 w Au
18258	Fiedorowicz Irena	11.2.1909	Warszawa	P		† 2.12.1942 w Au
18259	Fronczak Halina	4.2.1908	Suwałki	P		przeż. Au
18260	Fröhlich Antonina			P		† 3.9.1943 w Au
18261	Giewartowska Lucyna			P		† 1942 w Au
18262	Grzesiowska Maria	2.2.1894	Szadek	P		† 29.11.1942 w Au
18263	Hellwig Wiktoria	29.3.1891		P	techn. den.	przeż. Au
18264	Hankiewicz Krystyna			P		
18265	Januchtowska Helena	27.3.1894	Warszawa	P		przen. 1944 do Ra
18266	Janota Zofia			P		† 20.8.1943 w Au
18267	Jasińska Maria	15.8.1897	Wisłoki	P	krawcowa	ewak. do Be-B, wyzw.
18268	Kamińska Janina			P		† 20.11.1942 w Au
18269	Kamińska Halina	14.7.1921		P		przen. 1944 do Ra
18270	Kalinowska Janina	10.10.1920	Warszawa	P	krawcowa	przen. 1944 z Au
18271				P		
18272	Kaspepek Wanda	31.1.1918		P		zb. podczas ewak. z Au
18273	Katańska Maria	17.12.1906		P		przen. 1944 do Ra
18274	Lampisz Jadwiga	10.12.1915	Warszawa	P		przen. 1944 do Ra, przeż.
18275	Michalewska Anna	9.10.1908		P	kosmet.	Przen. 1944 do Ra
18276	Matz Maria	12.4.1898	Antoniny	P		† 2.12.1942 w Au
18277	Michalczyk Janina	22.10.1919	Warszawa	P		przeż. Au
18278	Zahorska Sawitri Ama 1878			P	pisarka	† 14.10.1942 w Au
18279	Maniak Maria	5.4.1911	Przemysłów	P	nauczyciel.	Przen. 1944 do Ra, wyzw.
18280	Mańkowska Izabela			P		† 15.12.1942 w Au
18281	Marek (w obozie Markowska) Jadwiga			P		† 7.12.1942 w Au
18282	Nowakowska Jadwiga			P		† 16.11.1942 w Au
18283				P		
18284	Ochowiec Wiktoria	23.12.1893	Kaminskoje	P		† 18.1.1943 w Au

⊕ dane z art. bi. Terezy Jankowskiej (nr 22524), kt. ukazał się w Gaz. Wyb. 14. X. 2004r.

Numer	Nazwisko i imię	Data urodzenia	Miejsce urodzenia	N.	Zawód	Dalsze losy
18285	Pawliszewska Jadwiga	28.2.1907	Warszawa	P		przen. do Be-B, wyzw.
18286	Poterańska Maria	2.1.1913		P		przeż. Au
18287	Schoencich Zofia	22.11.1907		P		† 8.11.1942
18288	Szilagyi Krystyna	21.6.1923	Toruń	P		ewak. z Au
18289				P		
18290	Szayer Barbara			P		† 17.11.1942 w Au
18291	Szulc Eugenia	2.12.1901	Warszawa	P		ewak. do Ra, przeż.
18292	Szemplińska Adela	1.1.1879	Kozminy	P		† 28.9.1942 w Au
18293	Turkiewicz Halina	16.10.1906	Kijów	P		ewak. do Be-B, przeż.
18294	Terlikowska Danuta	10.3.1921	Warszawa	P	pielęgniarka	† 29.10.1942 w Au
18295	Wójcik Irena	8.8.1924	Warszawa	P		ewak. do Ra, przeż.
18296	Węgierska Janina	13.10.1912	Pabianice	P	lekarz	przen. 1944 do Ra, wyzw.
18297	Węgierska Antonina	1.6.1909	Warszawa	P		ewak. do Ra, przeż.
18298	Walkowska Pelagia	1904		P		† 22.11.1942 w Au
18299	Weber Janina	18.3.1898	Warszawa	P		† 21.10.1942 w Au
18300	Wysocka Wiesława	1.11.1917	Dąbrowa Górnicza	P		przen. 1944 do Ra, przeż.
18301	Witkowska Irena	1.6.1918	Trzebieszów	P	urzędniczka	przen. 1944 do FI, wyzw.
18302	Zabielska Wanda			P		† 10.11.1942 w Au